

Rola płci i wieku w tworzeniu obrazu kobiety w okresie menopauzy

The role of gender and age in the perception of a menopausal woman

Eleonora Bielawska-Batorowicz, Izabela Cieślik, Ewa Cwalina

Podjęto próbę poznania opinii o menopauzie oraz o cechach charakteryzujących kobietę w tym okresie życia, w tym odpowiedzi na następujące pytania: 1) Jakie elementy uwzględniane są w obrazie kobiety w okresie menopauzy?; Czy obraz ten ma cechy stereotypu?; 2) Jakie skojarzenia związane są z terminem „menopauza”?; 3) Czy płeć i wiek różnicuje tworzony obraz kobiety w okresie menopauzy? W badaniach wzięło udział 320 osób (160 kobiet i 160 mężczyzn) z wykształceniem co najmniej średnim w 4 grupach wiekowych: 23–33 lata, 33–44 lata, 45–55 lat oraz 56–66 lat. W każdej z grup znalazło się po 40 kobiet i mężczyzn. Zastosowano skonstruowany specjalnie dla potrzeb badania kwestionariusz, zweryfikowany we wcześniejszych badaniach pilotażowych, który zawierał pytania otwarte oraz 26 par przymiotników, za pomocą których respondenci charakteryzowali kobietę w okresie menopauzy. Uzyskane rezultaty wskazują na istnienie spójnego obrazu kobiety w okresie menopauzy, na który składają się głównie negatywne cechy. W obrazie znalazły się również pozytywne elementy. Mężczyźni oraz osoby młodsze tworzyły bardziej negatywny „portret” okresu menopauzy, w porównaniu z kobietami i osobami starszymi. W przypadku kobiet menopauza istotnie częściej kojarzyła się ze starością i chorobą, rzadziej jednak niż u mężczyzn wzbudzała uogólnione negatywne oceny.

Słowa kluczowe: menopauza, stereotyp, stereotyp kobiety w okresie menopauzy

(Przegląd Menopauzalny 2003; 6: 68–73)

Wstęp

Badania porównawcze prowadzone w różnych krajach wskazują, że mimo uniwersalności biologicznego mechanizmu menopauzy, objawy i ich intensywność znacznie się różnią. Przyczyny tych różnic leżą zarówno w warunkach życia kobiet (np. klimat, dieta, standard materialny – [1]), jak i w kulturowo uwarunkowanych postawach wobec menopauzy [2–4]. Wyniki badań wskazują wyraźnie, że w społeczeństwach, w których brak kultu młodości, a osoby starsze traktowane są z szacunkiem i zyskują przywileje, częściej pojawiają się pozytywne

postawy wobec menopauzy, a sam ten okres charakteryzuje się mniejszym natężeniem objawów [5, 6].

W większości społeczeństw funkcjonują opinie i poglądy dotyczące okresu menopauzy. Opinie te są podstawą do tworzenia charakterystyk osób w okresie życia, które przypominają stereotypy społeczne. Płeć i wiek są cechami na tyle widocznymi, że szczególnie łatwo w ich przypadku o powstanie zespołu uproszczonych i sztywnych przekonań na temat osób charakteryzujących się nimi [7]. Przekonania te dotyczą np. szczególnego zachowania przedstawicieli jednej płci, wykluczając jednocześnie możliwość takiego zachowania u drugiej. Widoczne

Instytut Psychologii, Uniwersytet Łódzki; p.o. dyrektora: dr n. hum. Eleonora Bielawska-Batorowicz

to jest na przykładzie kobiet w okresie menopauzy. Przypisuje się im takie cechy, jak nerwowość, drażliwość, labilność emocjonalną, kłótniowość, niezdecydowanie, złośliwość. Gdy o kobiecie panuje opinia, że najlepsze lata już przeżyła, a o udanym życiu seksualnym powinna zapomnieć, to mężczyzna w tym samym wieku nie jest oceniany tak drastycznie [8]. Treść stereotypów płci jest ściśle związana z rolami pełnionymi przez kobiety i mężczyzn. Stereotypowe cechy określające mężczyzn, to np. niezależność, przedsiębiorczość, dominacja, ambicja, a cechy kobiece, to np. skłonność do poświęcania się dla innych, opiekuńczość, wrażliwość, empatia. Znajdują one potwierdzenie w stereotypowym obrazie osób w różnym wieku. Są wówczas odpowiednio dopasowane do kontekstu konkretnej sytuacji życiowej [9]. Negatywna ocena kobiet w okresie menopauzy może być generalizowana, co prowadzi do uogólnionych negatywnych sądów o kobietach. Znacząco więcej wspólnych cech pozytywnych znajdują bowiem badani u mężczyzn i człowieka dorosłego, niż u kobiety i człowieka dorosłego [10]. Negatywny obraz kobiety w okresie menopauzy szczególnie łatwo, jak wykazały badania amerykańskie, tworzą mężczyźni i osoby bardzo młode [11, 12]. Czy jest to uniwersalna tendencja? Brak polskich badań uniemożliwia jednoznaczną odpowiedź.

Cel pracy

Podjęto próbę poznania opinii o okresie menopauzy oraz o cechach charakteryzujących kobiety w tym okresie życia. Poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Jakie elementy uwzględniane są w obrazie kobiety w okresie menopauzy? Czy obraz ten ma cechy stereotypu?
- 2) Jakie skojarzenia związane są z terminem menopauza?
- 3) Czy płeć i wiek różnicuje tworzony obraz kobiety w okresie menopauzy?

Materiał i metody

W badaniach wzięło udział 320 osób (160 kobiet i 160 mężczyzn) z wykształceniem co najmniej średnim w 4 grupach wiekowych: 23–33 lata, 34–44 lata, 45–55 lat oraz 56–66 lat. W każdej z grup znalazło się po 40 kobiet i mężczyzn.

Dwuczęściowy kwestionariusz, jaki zastosowano, został skonstruowany specjalnie dla potrzeb badania i zweryfikowany we wcześniejszych badaniach pilotażowych. Część I kwestionariusza wymagała odpowiedzi na pytania: 1) Co charakteryzuje kobietę w okresie menopauzy?; 2) Jakie skojarzenia budzi w Pani/Panu słowo *menopauza*? Część II kwestionariusza stanowiło 26 par przymiotników, za pomocą których respondenci charak-

teryzowali kobietę w okresie menopauzy. Pary przymiotników, zestawionych na zasadzie przeciwieństwa, stanowiły krańce 7-punktowej skali. Konstrukcja skali zakładała, że wyższa punktacja oznacza przypisanie kobiecie bardziej pozytywnych cech i właściwości.

Analiza czynnikowa części II kwestionariusza (składowe główne, rotacja Varimax) pozwoliła na wyodrębnienie 7 czynników wyjaśniających 58% wariancji. Czynniki te to: I – emocje, II – zachowania, III – kondycja psychofizyczna, IV – aktywność, V – dystans wobec otoczenia, VI – tendencja do dominacji, VII – pewność siebie. Punkty przypisane każdej z par przymiotników tworzących czynnik podsumowano, co pozwoliło na uzyskanie wskaźników punktowych dla każdej osoby badanej i każdego czynnika. Wskaźniki te wykorzystano w analizie wyników.

Wyniki

Charakterystyka kobiety w okresie menopauzy

Scharakteryzowanie kobiety w okresie menopauzy okazało się dla badanych dość trudnym zadaniem. Aż 20% respondentów (64 osoby) nie odpowiedziało na pytanie *Co charakteryzuje kobietę w okresie menopauzy?* Pozostałe 256 osób (80%) skoncentrowało się w swobodnych opisach na ujawnianych przez kobiety emocjach (139 osób – 54,3%), zmianach fizjologicznych (29 osób – 11,3%), zachowaniach (16 osób – 6,2%) bądź połączyło w charakterystyce ujawniane emocje i zachowania (72 osoby – 28,2%). Większość respondentów miała więc sprecyzowany obraz kobiety w okresie menopauzy, w którym dominowały odniesienia do reakcji emocjonalnych, głównie negatywnych.

W tab. I przedstawiono cechy najczęściej przypisywane kobiecie w okresie menopauzy. Uwzględniono w niej przymiotniki pochodzące z części II kwestionariusza i wybrane przez co najmniej 50% badanych kobiet lub mężczyzn. Dane w tab. I wskazują, że kobiety i mężczyźni nieco inaczej postrzegają osobę w okresie menopauzy. Choć niektóre cechy uwzględniają w tym samym stopniu, to inne przypisują zupełnie inaczej. Przykładem może być dojrzałość – silniej akcentowana przez kobiety i kłótniowość – częściej podkreślana przez mężczyzn. Kobiety dużo częściej również wybierały taką cechę, jak stałość w uczuciach, zaś mężczyźni częściej przypisywali kobiecie w okresie menopauzy agresywność, arogancję i zło.

Analizując sposób charakteryzowania kobiety w okresie menopauzy odwołano się również do wyodrębnionych czynników. Średnie wartości punktowe dla każdego z nich były następujące: I – emocje: 3,11; II – zachowanie: 4,38; III – kondycja psychofizyczna: 3,77; IV – aktywność: 3,45; V – dystans wobec otoczenia: 3,72; VI – tendencja do dominacji: 3,86; VII – pewność siebie: 4,09. Wartości te były istotnie zróżnicowane (MANOVA, $F=17,95$; $p<0,001$). Świadczy to o wie-

Tab. I. Cechy przypisywane kobiecie w okresie menopauzy przez kobiety i mężczyzn

Cecha	Liczba kobiet przypisujących cechę (w %)	Liczba mężczyzn przypisujących cechę (w %)
nerwowa	78,8	80,6
kapryśna	78,1	81,3
dojrzała	70,6**	53,8
apatyczna	68,8	71,9
kłótniwa	62,5	80,0*
zniechęcona	59,4	63,1
stała w uczuciach	55,0*	16,9
chora	54,4	56,9
poświęcająca się rodzinie	53,1	56,9
litująca się nad sobą	31,9	55,0
zła	27,5	53,1*
bez inicjatywy	29,4	50,6
agresywna	23,7	60,6*
arogancka	35,6	59,4**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

loaspektowym obrazie kobiety w okresie menopauzy, w którym najważniejsze są jednak negatywne emocje (najniższy wynik w czynniku I) oraz zachowania prospołeczne (najwyższy wynik w czynniku II).

Skojarzenia z terminem menopauza

Skojarzenia związane z terminem *menopauza* podawane najczęściej przez kobiety i mężczyzn przedstawiono w tab. II. Najczęściej u obu płci pojawiają się odniesienia do starości i przekwitania, a także do trudności i problemów doświadczanych w tym okresie życia. W skojarzeniach kobiet istotnie częściej pojawiała się starość i choroba, rzadziej jednak niż u mężczyzn menopauza wzbudzała uogólnione negatywne oceny. Warto zauważyć, że tylko mężczyźni podkreślili ustanie płodności jako konsekwencję menopauzy (9,1%). W odróżnieniu od kobiet menopauza nie kojarzyła im się z dojrzałością i trudnym okresem w życiu. U obu płci pojawiły się odniesienia do emocji – lęku u kobiet i nerwowości u mężczyzn oraz do utraty zainteresowań seksualnych.

Wiek i płeć a charakterystyka kobiety w okresie menopauzy

Średnie wartości punktowe dla każdego z czynników w 4 grupach wiekowych przedstawiono w tab. III,

a dla kobiet i mężczyzn w tab. IV. W przypadku większości czynników różnice pomiędzy 4 grupami wiekowymi są istotne statystycznie. Brak zróżnicowania wiekowego dotyczył jedynie w czynniku III (kondycja fizyczna) i VII (pewność siebie). Testy *post-hoc* ujawniły, że średnie dla młodszych grup były zawsze niższe w porównaniu z grupami starszymi. Oznacza to, że młodszy respondenci wyrażali bardziej negatywne opinie o kobiecie w okresie menopauzy. Porównanie średnich dla kobiet i mężczyzn wskazuje na istotne zróżnicowanie w zakresie czynnika I (emocje) i czynnika II (zachowanie). Mężczyźni w większym stopniu niż kobiety uwzględniali w obrazie menopauzy nasilone negatywne emocje oraz negatywne zachowania.

Dwuczynnikowa ANOVA (wiek x płeć) potwierdziła efekt główny wieku ($F=2,53$; $p=0,015$) i efekt główny płci ($F=3,67$; $p=0,001$). Nie stwierdzono natomiast efektu interakcji tych czynników ($F=1,26$; $p=0,19$).

Dyskusja

Uzyskane rezultaty wskazują na istnienie spójnego obrazu kobiety w okresie menopauzy, na który składają się głównie negatywne cechy. Świadczy o tym bardzo częste przypisywanie takich właściwości, jak nerwowość, kłótniowość, agresywność, zniechęcenie i apatia. W obrazie znalazły się jednak również pozytywne ele-

Tab. II. Najczęstsze skojarzenia z terminem menopauza podawane przez kobiety i mężczyzn

Skojarzenie	Liczba kobiet (w %)	Liczba mężczyzn (w %)
starość	27,3	18,4*
przekwitanie	21,3	29,3
trudny okres w życiu	18,2	–
choroba	11,9	5,0*
dojrzałość	8,2	–
przerwa	7,0	16,9*
lęk	5,0	–
aseksualność	4,3	4,7
negatywne skojarzenia	3,2	11,3*
ustanie płodności	–	9,1
nerwowość	–	7,3
zmiana	2,5	6,9
* $p < 0,05$		

Tab. III. Średnie wartości punktowe czynników w 4 grupach wiekowych

Czynnik	23–33 lata	34–44 lata	45–55 lat	56–66 lat	F	p
I	26,52	24,83	28,91	31,67	5,62	0,001
II	28,35	27,25	31,18	33,43	17,90	0,001
III	15,05	14,23	15,21	15,91	1,75	n.i.
IV	10,88	9,86	11,21	11,70	3,59	0,014
V	11,02	10,45	11,21	11,93	2,81	0,04
VI	7,92	8,21	8,03	6,71	4,65	0,003
VII	4,11	4,13	4,02	4,08	0,05	n.i.

Tab. IV. Średnie wartości punktowe czynników dla mężczyzn i kobiet

Czynnik	Mężczyźni	Kobiety	t	p
I	26,72	29,25	1,98	0,049
II	29,23	30,88	2,33	0,02
III	15,33	14,87	-0,87	n.i.
IV	11,05	10,78	-0,65	n.i.
V	10,81	11,50	1,87	n.i.
VI	7,50	7,94	1,38	n.i.
VII	4,09	4,08	-0,03	n.i.

menty – dojrzałość i stałość uczuć. Choć odniesienia do ujawnianych emocji pojawiają się najczęściej, to w obrazie kobiety w okresie menopauzy uwzględniane są również inne elementy, np. pewność siebie. Niemniej tendencja do ujawniania negatywnych emocji dominuje w tworzonej portrecie.

Duże znaczenie w kształtowaniu obrazu kobiety w okresie menopauzy miały płeć i wiek respondentów. Mężczyźni oraz osoby młodsze tworzyły bardziej negatywny portret okresu menopauzy w porównaniu z kobietami i osobami starszymi. Potwierdzone zostały tym samym doniesienia innych autorów [11, 12]. Wydaje się, że im dany problem jest bliższy zainteresowanej osobie (a więc kobiecie, czy osobie starszej obserwującej w swym otoczeniu efekty menopauzy), tym staje się on mniej groźny, a więc przedstawiany i oceniany mniej negatywnie. Kobiety, zwłaszcza starsze, własną grupę wiekową widzą jako bardziej zróżnicowaną. Dlatego łatwiej im odnieść negatywne emocje i zachowania do uwarunkowań zewnętrznych, sytuacyjnych, a nie łączyć ich z czynnikami osobowościowymi czy stanem fizjologicznym. Tendencja odwrotna może występować u osób, których dany problem jeszcze nie dotyczy, lub nie będzie dotyczyć w ogóle, a więc młodych ludzi i mężczyzn. Ci grupę kobiet w okresie menopauzy traktują jako mniej zróżnicowaną, dlatego zaobserwowane cechy, także negatywne, przypisują czynnikom stałym, wewnętrznym. Wcześniejsze doniesienia o stosunkowo małej roli zmian hormonalnych w kształtowaniu się samopoczucia kobiet w okresie menopauzy [13, 14] wspierają tę linię argumentacji.

Obraz kobiety w okresie menopauzy jest wyraźnie stereotypowy. Przyczyną takiego postrzegania może być błąd atrybucji [7], polegający na przypisywaniu kobietom w tym okresie życia pewnych cech jako stałych, bez uwzględnienia sytuacji, w jakiej dana kobieta się znajduje. Łatwiej wówczas nie docenić różnic pomiędzy przedstawicielami danej grupy i przecenić różnice międzygrupowe [15].

Nie można lekceważyć zwrotnego oddziaływania stereotypowego obrazu kobiety w okresie menopauzy. Jeśli jest on negatywny (a na to wskazują rezultaty naszych badań), to może wzbudzać lęk przed menopauzą [16], lub też dawać przyzwolenie do zachowań, jakie opisuje, np. do kłótniowości. Może także sprzyjać pomijaniu istotnych trudności życiowych kobiet przy wyjaśnianiu przeżywanych przez nie stanów emocjonalnych, np. depresji. Dopóki jednak nie rozstrzygnie się rodzaju zależności między zmianami fizycznymi, psychicznymi i funkcjonowaniem społecznym kobiety w okresie klimakterium, dopóty trudno będzie ustalić jednoznacznie, czy obraz kobiety w okresie menopauzy jest społecznie podzielanym stereotypem, czy też właściwą percepcją zachowań w tym okresie życia.

Wnioski

1. Obraz kobiety w okresie menopauzy nosi znamiona stereotypu.
2. Wraz z wiekiem obraz kobiety w okresie menopauzy staje się mniej negatywny.

Summary

Objectives: The aim of the study was to look at non-medical aspects of menopause: 1) the concept of menopause and social perception of menopausal women, 2) the role of gender and age in creating an image of a menopausal woman.

Design: Cross-sectional study with random sample; qualitative and quantitative analysis of data collected through questionnaire.

Material and methods: The random sample consisted of 320 subjects (160 men and 160 women) aged 23–66 evenly distributed in 4 age groups. To describe a menopausal woman they completed the adjective checklist and answered open questions related to menopausal features and associations with the word “menopause”. Factor analysis of checklist data revealed 7 factors (emotions, behaviour; physical condition, activity, isolation, dominance in social relationships, self-confidence) that explained 58% of variance.

Results: According to ANOVA younger persons created more negative image of a menopausal woman, males shared more negative views than females. Further analyses indicated that the majority of the sample created the image with both negative and positive elements, however negative aspects were indicated more often. The content of associations with the word “menopause” was related to gender, but the general tone of these associations was similarly negative.

Conclusions: The sample shared stereotypical and mostly negative image of a menopausal woman. This tendency was strongly related to younger age and male gender.

Key words: menopause, stereotype, stereotype of a menopausal woman

Piśmiennictwo

1. Research on the menopause in the 1990s. Report of a WHO Scientific Group. World Health Organization, Geneva 1996.
2. Berger GE. *Menopause and culture*. Pluto Press, London 1999.
3. Lock M. *Encounters with aging. Mythologies of menopause in Japan and North America*. University of California Press, Berkeley 1993.
4. Reinterpreting menopause. *Cultural and philosophical issues*. Red. Komisaroff P, Rothfield P, Daly J. Routledge, New York 1997.
5. Rice PL. *Pog laus, tsis coj khaub ncawm: the meaning of menopause in Hmong women*. J Reprod Infant Psychol 1995; 13: 79-92.
6. Stewart DE. *Menopause in highland Guatemala Mayan women*. Maturitas 2003; 44: 293-7.
7. *Psychologia*. Podręcznik akademicki. tom 3, red. Strelau J. GWP, Gdańsk 2000.
8. Doucet G, Elia D. *Zapomnij o menopauzie – bądź zawsze kobietą*. Wydawnictwo WAB, Warszawa 1993.
9. Mandal E. *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.
10. Miluska J. *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1996.
11. Martin E. *The woman in the body. A cultural analysis of reproduction*. Open University Press, Milton Keynes 1987.
12. Gannon L, Ekstrom B. *Attitudes toward menopause. Influence of sociocultural paradigms*. Psychol Women Quarterly 1993; 17: 275-288.
13. Lipińska-Szałek A, Sobczuk A, Pertyński T, Szymczak W. *Wpływ czynników biologicznych i psychospołecznych na psychiczne aspekty okresu okołomenopauzalnego*. W: Pertyński T (red.). *Menopauza*. Wydawnictwo ADI, Łódź 2001, 183-9.
14. Walaszek P, Mazur P, Płachta Z i wsp. *Czy stan hormonalny kobiet w okresie menopauzy jest przyczyną zaburzeń nastroju o typie depresji?* Przegl Menopauzalny 2002; 1: 33-7.
15. Macrea CN, Stangor C, Hewstone M. *Stereotypy i uprzedzenia*. Najnowsze ujęcie. GWP, Gdańsk 1999.
16. Premature menopause. *A multidisciplinary approach*. Red. Singer D, Hunter M. Whurr Publishers, London 2000.

Adres do korespondencji

Eleonora Bielawska-Batorowicz
Instytut Psychologii Uniwersytetu Łódzkiego
Smugowa 10/12
91-433 Łódź
e-mail: ebator@uni.lodz.pl

